

C/2023/862

2023 12 8

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Vandens politika – tarp dykumėjimo ir saugumo užtikrinimo. Metas mėlynajai diplomatijai“

(nuomonė savo iniciatyva)

(C/2023/862)

Pranešėjas **Ioannis VARDAKASTANIS**

Bendrapranešėję **Milena ANGELOVA**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2023 1 24
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 52 straipsnis 2 dalis Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Išorės santykiai
Priimta skyriuje	2023 7 18
Priimta plenarinėje sesijoje	2023 9 21
Plenarinė sesija Nr.	581
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	223 / 1 / 4

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Atsižvelgiant į tai, kad vandens klausimas yra kompleksinis, ir į tai, kad vandens trūkumas yra pasaulinė problema, būtinas bendras ir visapusiškas požiūris pasaulio mastu. Todėl Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) ragina plačiai taikyti susietumo metodą⁽¹⁾ ir visapusiškai atsižvelgti į valstybių narių, įmonių, pilietinės visuomenės organizacijų ir vietos bendruomenių patirtį ir geriausią praktiką rengiant ir įgyvendinant mėlynąją diplomatiją.

1.2. Dėl didėjančio vandens trūkumo pasaulyje vanduo laikomas strateginiu saugumo turtu, suteikiančiu palankesnes pozicijas jį kontroliuojančioms valstybėms. Todėl ES turėtų vis daugiau pastangų skirti mėlynajai diplomatijai ir racionalizuoti ją savo užsienio politikoje ir išorės santykiuose, įskaitant kaimynystės, prekybos ir vystymosi politiką. Pasaulio ekonomikos forumo pranešime dėl visuotinių grėsmių vandens trūkumas įvardijamas kaip viena iš labiausiai tikėtinų ir didžiausių poveikį darančių grėsmių. Vis dėlto vanduo galėtų tapti taikos ir vystymosi priemone. Todėl reikia imtis ryžtingų mėlynosios diplomatijos veiksmų.

1.3. Kadangi klimato kaita daro didelį poveikį vandens sąlygoms, klimato diplomatija ir mėlynoji diplomatija yra glaudžiai susijusios. Pirmiausia skatindama pasaulinius kovos su klimato kaita veiksmus ES turi sutelkti pastangas į bendradarbiavimą šalinant klimato krizės padarinius pagal savo prisitaikymo prie klimato kaitos strategiją. Mėlynoji diplomatija taip pat glaudžiai susijusi su ES sveikatos diplomatija, atsižvelgiant į tai, kad tinkamos, prieinamos ir įperkamos vandens, sanitarijos ir higienos (angl. WASH) paslaugos yra būtinos visuomenės sveikatai ir žmogaus socialinei raidai.

1.4. Vanduo yra ne vien prekė, o viešojo gėrybė, labai svarbi žmogaus gyvenimui. ES turėtų remti lengvą ir nenutrūkstamą prieigą prie įperkamo vandens visiems pasaulyje ir sudaryti palankesnes sąlygas tvariam vandens ir nuotekų tvarkymui bendradarbiaujant infrastruktūros, technologijų ir ekspertinių žinių srityse, kurios yra ekonominės partnerystės ir vystomojo bendradarbiavimo dalis. Strategija „Global Gateway“ yra puiki priemonė šioje srityje⁽²⁾, taip pat ir atsižvelgiant į Europos ekonominio saugumo didinimo strategijos⁽³⁾ tikslus, visų pirma į jos prioritetą, susijusį su partnerystės užmezgimu ir tolesniu bendradarbiavimu su viso pasaulio šalimis stiprinimu.

⁽¹⁾ Nustatytas Viduržemio jūros sąjungos (VJS) 2030 m. vandens politikos veiksmų programoje.

⁽²⁾ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Strategija Global Gateway“ (nuomonė savo iniciatyva) (JOIN(2021) 30 final) (OL C 323, 2022 8 26, p. 27).

⁽³⁾ JOIN(2023) 20 final, 2023 m. birželio 20 d., Briuselis.

1.5. Siekiant tarptautiniu mastu visiems pasaulio gyventojams užtikrinti sąžiningą prieigą prie švaraus vandens ir sanitarijos paslaugų, būtina skirti tinkamą viešąjį ir privatųjį finansavimą esamiems įrenginiams ir infrastruktūrai tobulinti ir naujiems statyti. Vandentvarkai pagerinti reikia investuoti į mokslinius tyrimus, inovacijas ir dalijimąsi žiniomis, taip pat į naujų ir pažangių technologijų, įskaitant skaitmeninius vandens sprendimus, diegimą. Taip pat reikia gerinti potvynių kontrolės ir vandens išsaugojimo infrastruktūrą. Kaip parodė neseniai įvykę konfliktai, daugiau dėmesio taip pat reikia skirti tarptautinėms priemonėms, kuriomis užtikrinamas ypatingos svarbos infrastruktūros saugumas, įskaitant kibernetinį saugumą ir apsaugą nuo gaivalinių nelaimių ir fizinių išpuolių.

1.6. ES turėtų didinti informuotumą apie itin svarbų vandens vaidmenį ir padėti geriau suprasti įvairių vandens funkcijų tarpusavio sąsajas ir skirtingų subjektų tarpusavio priklausomybę. Siekiant padėti valstybėms narėms ir kitoms šalims, kurioms reikia pagalbos Europos kaimynystėje ir už jos ribų, turėtų būti įsteigtas Europos vandens centras.

1.7. Europos vandens centras turėtų atkreipti dėmesį į atvejus, kai ES valstybių narių, kurios dalijasi upėmis ir ežerais, bendradarbiavimas yra pavyzdinis, ir į atvejus, kai jis nesiekia pageidaujamo lygio. Jis taip pat turėtų rekomenduoti politikos priemones, kuriomis būtų skatinami Mėlynojo kurso politikos tikslai.

1.8. ES taip pat turėtų stiprinti mėlynosios diplomatijos tinklus ir sudaryti palankesnes sąlygas jiems veikti, atsižvelgdama į tai, kad mėlynoji diplomatija reikalauja įvairių subjektų – Vyriausybių atstovų, vandens institucijų ir agentūrų, akademinės bendruomenės ir mokslo tiriamųjų įstaigų, privačiojo sektoriaus, socialinių partnerių ir pilietinės visuomenės organizacijų – bendradarbiavimo.

1.9. ES turėtų parengti specialias priemones, kuriomis būtų skatinamas bendradarbiavimas ir bendra vandentvarkos politika tarpvalstybiniuose ežeruose ir upių baseinuose ES viduje ir už jos ribų.

1.10. ES turėtų laikyti šlapynių ir biologinės įvairovės apsaugą esmine mėlynosios diplomatijos dalimi ir EESRK ragina jas įtraukti į mėlynosios diplomatijos strateginius prioritetus.

1.11. Tvariam pietryčių Europos tarpvalstybinių upių, ežerų ir šlapynių valdymui turėtų būti teikiama pirmenybė, atsižvelgiant į jų didelę svarbą Europos biologinės įvairovės apsaugai.

1.12. EESRK pritaria, kad vienas iš pagrindinių strateginių mėlynosios diplomatijos tikslų turėtų būti patobulinti JT sutarčių sistemą, susijusią su vandens klausimais, atsižvelgiant į pastarojo meto tarptautinius pokyčius, klimato ir vandens krizes.

1.13. Nors pagrindinis mėlynosios diplomatijos tikslas yra užkirsti kelią su vandeniu susijusiai įtampai ir konfliktams, akivaizdu, kad ES kartu turi prisidėti prie konfliktų sprendimo. ES ne tik turi galimybę tarpininkauti tarp konfliktuose dalyvaujančių šalių, bet jai taip pat gali tekti svarbus vaidmuo bendradarbiauti siekiant atsigavimo po konfliktų.

1.14. EESRK rekomenduoja imtis papildomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias vandens naudojimui kaip ginklui. Tai vyko pastarojo meto konfliktuose, sudėtingiausias atvejis – Naujosios Kachovkos krizė, kurios žalingas socialinis, ekonominis ir aplinkosauginis poveikis dar turi būti išanalizuotas.

1.15. EESRK pabrėžia, kad ES turi aktyviai išnaudoti savo potencialą užtikrinti taiką ir tvarumą ir būti inovacijų ir pokyčių varomąja jėga Viduržemio jūros ir Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos (MENA) regionuose, kur dėl tarpvalstybinių vandenų dažnai kyla ginčų, o juos dar labiau apsunkina klimato kaita ir dykumėjimas. Šiuo tikslu reikėtų palankiai įvertinti Viduržemio jūros sąjungos (VJS) ir jos Vandens ekspertų grupės darbą ir plėtoti glaudesnį bendradarbiavimą ir sinergiją.

1.16. EESRK palankiai vertina ES savanoriškus įsipareigojimus, priisiimtus JT konferencijoje vandens klausimais, ir ragina ES toliau naudotis turimomis politikos priemonėmis ieškant veiksmingų ir efektyvių ilgalaikių sprendimų.

1.17. Makroregioninė Viduržemio jūros regiono masto strategija galėtų iš tiesų padėti užtikrinti didesnę baseino sanglaudą, grindžiamą laipsniško ir savanoriško požiūrio, bendro daugiapakopio valdymo ir kintamos geometrijos, atitinkančios poreikius ir regioninius ypatumus, principais. Visa apimanti makroregioninė strategija, papildanti šioje srityje jau taikomas sistemas, iniciatyvas ir programas, leistų užtikrinti didesnę šių jau vykdomų veiksmų nuoseklumą ir integraciją, kartu užtikrinant papildomumą, racialesnę išteklių naudojimą ir veiksmingą bendrą darbą siekiant rasti bendrą pagrindą ekonominei, socialinei ir aplinkos sanglaudai ir bendrų uždavinių sprendimus.

1.18. Vykdamt mėlynąją diplomatią turėtų būti nustatomi strateginiai prioritetai regionuose, kuriuose patiriamas vandens stygius ir vyksta su vandeniu susiję konfliktai, pavyzdžiui, Viduržemio jūros regione ir MENA regione, kuriuose tiek ES valstybės narės, tiek ES nepriklausančios valstybės susiduria su precedento neturinčiais iššūkiais dėl vandens. Atsižvelgiant į didelį vandens stygių, labai svarbu, kad mėlynajame kurse būtų aiškiai sukurta Viduržemio jūros regiono dimensija ir akcentuojamas vandens klausimas MENA regione.

1.19. Mėlynosios diplomatijos srityje ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas ir padėčiai Užsachario Afrikoje, visų pirma kaimyniniuose Sahelio, Somalio pusiasalio, Nilo, Nigerio ir Kongo tarpvalstybinių upių baseinų, Didžiųjų ežerų ir Čado ežero tarpvalstybinių ežerų baseinų regionuose, ir proaktyvių priemonių, kuriomis būtų galima užkirsti kelią vandens krizei, susijusiai su migracijos srautų į Europos Sąjungą didėjimu, rengimui.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Iš visų gamtos išteklių vanduo tapo brangiausiu. Pasaulinis vandens trūkumas yra rimtas iššūkis nuolatinei žmogaus socialinei raidai ir keleto JT darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimui. Nors tris ketvirtadalius mūsų planetos sudaro vanduo, didžioji dalis gausių Žemės vandens išteklių yra netinkama naudoti ir tik 2,5 % jų sudaro gėlas vanduo, iš kurio lengvai prieinamas yra mažiau nei 1 %. Be to, gėlo vandens telkinių kokybė nuolat blogėja, o kiekis mažėja.

2.2. EESRK pareiškė, kad vanduo yra ne vien prekė, o viešojo gėrybė, labai svarbi žmogaus gyvenimui. Lengva prieiga prie vandens, sanitarijos ir higienos (angl. WASH) už prieinamą kainą yra būtina visuomenės sveikatai ir žmogaus socialinei raidai. 2010 m. JT Generalinė Asamblėja aiškiai pripažino žmogaus teisę į vandenį ir sanitarines sąlygas, taip pat 2020 m. patvirtinta Žmogaus teisių tarybos rezoliucija (43/32), kuria siekiama užtikrinti teisę į vandenį vykstant konfliktui, pavyzdžiui, Palestinos ir Izraelio konflikto atveju. Tačiau šiuo metu apie 2,2 mlrd. žmonių visame pasaulyje neturi prieigos prie geriamojo vandens ir pagrindinių vandens tiekimo paslaugų, o daugiau nei pusė pasaulio gyventojų neturi galimybės naudotis saugiomis sanitarinėmis sąlygomis.

2.3. Šiuo metu beveik išeikvota 30 % pasaulio požeminio vandens ir didėja susirūpinimas dėl požeminio vandens kokybės. Maždaug 3,6 mlrd. žmonių turi nepakankamai galimybių gauti vandens bent vieną mėnesį per metus ir numatoma, kad iki 2050 m. šis skaičius padidės iki daugiau kaip 5 mlrd. Taip pat manoma, kad iki 2050 m. vandens paklausa išaugs 55 %, o maždaug trečdalis pasaulio gyventojų neturės prieigos prie kokybiško geriamojo vandens.

2.4. Pasak Europos aplinkos agentūros, vandens stygius atsiranda tuomet, kai vandens poreikis viršija turimą vandens kiekį tam tikru laikotarpiu arba kai dėl prastos kokybės ribojamas jo naudojimas. Kadangi pasaulio gyventojų skaičius vis auga, o vandens vis labiau trūksta, nesunku numatyti su vandeniu susijusius konfliktus ir geopolitinį nestabilumą visame pasaulyje.

2.5. Su vandeniu, sanitarija ir higiena susijusiems klausimams taip pat būdingas stiprus lyčių ir socialinis aspektas. Be saugiai valdomų vandens, sanitarijos ir higienos paslaugų moterys, mergaitės ir vaikai yra labiau pažeidžiami prievartos, smurtavimo ir ligų požiūriu, o tai turi įtakos jų galimybėms mokytis, dirbti ir gyventi oriai. Visuotinai pripažįstama, kad moterys ir mergaitės patiria neproporcingai didelį poveikį dėl vandens, sanitarijos ir higienos paslaugų trūkumo, tačiau rengiant ir įgyvendinant politiką dažnai neatsižvelgiama į jų nuomonę ir poreikius, o tai lemia jų nuolatinę marginalizaciją.

2.6. Vandens, sanitarijos ir higienos paslaugos turi būti įtraukesnės visame pasaulyje, be kita ko, kalbant apie prieinamumą neigaliesiems. Socialinės ir fizinės kliūtys gali pakenkti neigaliųjų sveikatai ir orumui, o tinkamų sąlygų nebuvimas gali dar labiau paveikti santykius, priėmimą į mokyklą ir užimtumą. Tai pasakytina ir apie kitas pažeidžiamas grupes.

2.7. Gėlas vanduo, kaip universalus išteklius, taip pat yra labai svarbus įvairiems ekonomikos sektoriams, įskaitant žemės ūkį, pramonę, turizmą, energetiką ir transportą. Taigi vanduo labai prisideda prie gerovės ir darbo vietų kūrimo. Tų regionų, kuriems vandens trūkumas daro didžiausią poveikį, augimo tempas iki 2050 m. gali sumažėti iki 6 % BVP.

2.8. Vandens stygius kelia grėsmę kai kurių pasaulio vietovių atsparumui, didina nelygybę ir kelia susirūpinimą dėl apsirūpinimo maistu saugumo. Vandens trūkumas ir dykumėjimas dažnai lemia poreikį užtikrinti vandens tiekimo saugumą. Nevienoda prieiga prie vandens skatina socialinį nestabilumą, todėl kyla vietos ir tarptautiniai konfliktai ir įtampa. Vėlgi, dėl vandens trūkumo ir dykumėjimo labiausiai nukentės neturtingiausieji. Nuo 2010 m. visame pasaulyje kilo daugiau kaip 466 konfliktai dėl vandens kontrolės, dauguma jų – Afrikoje ir Artimuosiuose Rytuose. Tai taip pat gali paskatinti karą ir sustiprinti migracijos bangas į pasaulio šiaurę, visų pirma į Europos Sąjungą.

2.9. Dėl klimato kaitos daugelyje pasaulio vietų taip pat dažnėja ir intensyvėja sausras, didėja jų mastas ir ilgėja trukmė. Remiantis prognozėmis, iki 2050 m. sausras gali paveikti daugiau kaip tris ketvirtadalius pasaulio gyventojų ⁽⁴⁾. Įvairiose JT ataskaitose apskaičiuota, kad iki 2050 m. dėl vandens ir klimato problemų ir konfliktų maždaug milijardas žmonių bus priversti migruoti. Galimybės gauti vandens yra ypač ribotos pietinėje pasaulio dalyje. Tai dar labiau paskatins gyventojų persikėlimą ir migraciją į pasaulio šiaurę. Todėl EESRK ragina ne imtis veiksmų prieš pačius pabėgėlius, o šalinti pagrindines priežastis (įskaitant vandens trūkumą), kad būtų užkirstas kelias šiems pokyčiams.

2.10. Konfliktai dažnai būna susiję su vandens nukreipimu drėkinimo ar pramonės reikmėms, trūkumo ir potvynių valdymu, tarša ar laivyba. Tačiau dėl ekstremalių reiškinių sukulto vandens stygiaus ir didėjančio vandens trūkumo visame pasaulyje jau kilo konfliktų dėl galimybės naudotis vandens ištekliais ir jų kontrolės. Klimato krizė dar labiau pablogins šią padėtį. Daugeliu atvejų tarpvalstybiniai vandenys sudaro 60 % pasaulio gėlo vandens srautų, o 153 šalių teritorijos yra bent vienos tarpvalstybinės upės ar ežero baseine, todėl konfliktuose ar ginčuose dalyvauja dvi ar daugiau šalių. Todėl EESRK ragina imtis priemonių ir spręsti vandens trūkumo problemą visame pasaulyje ir užkirsti kelią konfliktams.

2.11. Konflikto šalys vis dažniau naudoja vandenį kaip ginklą, ypač Artimuosiuose Rytuose. Sirijos pilietinis karas tapo neigiamu to pavyzdžiu. Sirijos Vyriausybė nutraukė vandens tiekimą milijonams civilių gyventojų, grupuotė „Irako ir Levanto islamo valstybė“ reguliariai neleido tiekti vandens iš savo kontroliuojamų bendruomenių, o Turkija buvo kaltinama sustabdžiusi *Alouk* vandens stoties veiklą. 2022 m. sausio mėn. Rusija susprogdino vandens stotį Idlibe ⁽⁵⁾.

2.12. Deja, kaip matyti iš neseniai įvykusios Rusijos invazijos į Ukrainą, vandens netiekimas ar užteršimas buvo naudojami kaip karo ginklas ⁽⁶⁾. Mariupolio mieste Rusijos ginkluotosios pajėgos sąmoningai nutraukė Ukrainos gyventojams prieigą prie geriamojo vandens, panaudodamos dehidratacijos grėsmę, kad priverstų gyventojus pasiduoti, neleidamos patenkinti būtiniausių poreikių. Naujosios Kakhovkos užtvankos sugriovimas dar labiau pablogino bendrą krizę.

3. Veiksmai ir politikos priemonės mėlynosios diplomatijos srityje

3.1. Vandens trūkumas ir su juo susijusi įtampa bei vandens kaip ginklo naudojimas kelia vis didesnę grėsmę tarptautinei taikai ir stabilumui. Vis dėlto vanduo galėtų tapti taikos ir vystymosi priemone. Todėl reikia konkrečių veiksmų mėlynosios diplomatijos srityje.

3.2. Mėlynoji diplomatija (dar vadinama vandens diplomatija arba hidrodiplomacija) apibūdinama kaip „dinamiškas, politiškai orientuotas procesas, kuriuo siekiama užkirsti kelią su vandeniu susijusiai įtampai bendruose vandenyse, ją sušvelninti ir panaikinti, tuo pačiu metu naudojantis diplomatinėmis priemonėmis, su vandeniu susijusia praktine patirtimi ir bendradarbiavimo mechanizmais įvairiose diplomatijos srityse“ ⁽⁷⁾.

⁽⁴⁾ <https://www.un.org/en/observances/desertification-day>

⁽⁵⁾ <https://syriaaccountability.org/too-little-water-too-much-war-wheat-shortages-in-syria/>

⁽⁶⁾ <https://www.unicef.org/press-releases/14-million-people-without-running-water-across-war-affected-eastern-ukraine>

⁽⁷⁾ Keskinen et. al. 2021 m., <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0022169421007873>.

3.3. Su vandeniu susiję uždaviniai išryškina tarptautinių valdymo struktūrų svarbą valdant vandens išteklius ir užkertant kelią su vandeniu susijusiam įtampai. Neseniai įvykusi JT 2023 m. konferencija vandens klausimais ⁽⁸⁾ buvo reta proga suteikti visas susijusias šalis ir pasidalyti informacija apie geriausią praktiką ir veiksmus, kurių jau imtasi, taip pat apie savanorišką išipareigojimą imtis tolesnių veiksmų ⁽⁹⁾. EESRK mano, kad svarbu užtikrinti nuolatinį pasaulinį bendradarbiavimą šia tema ir tinkamą iki šiol nustatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimą. Ypatingą dėmesį taip pat reikėtų skirti regioninių valdymo struktūrų, skirtų tarpvalstybiniais upių ir ežerų baseinams, kūrimui.

3.4. JT konvencijos, t. y. 1992 m. Helsinkyje priimta Tarpvalstybinių vandentakių ir tarptautinių ežerų apsaugos ir naudojimo konvencija (Vandenių konvencija) ⁽¹⁰⁾ ir 1997 m. Konvencija dėl tarptautinių vandentakių naudojimo kitiems nei navigaciniais tikslais teisės ⁽¹¹⁾ yra unikalios tarptautinės teisinės priemonės, kuriomis siekiama svarbaus tikslo – užtikrinti tvarų tarpvalstybinių vandens išteklių naudojimą bendradarbiaujant. Be to, kiti tarptautiniai susitarimai, pavyzdžiui, Vandens ir sveikatos protokolai ⁽¹²⁾ ir neseniai sudaryta JT atvirųjų jūrų sutartis yra svarbūs dokumentai, kuriuos reikia visapusiškai ir greitai įgyvendinti.

3.5. Paryžiaus klimato susitarime ir Darnaus vystymosi darbotvarkėje iki 2030 m. pateikiamos vertingos gairės, kaip mėlynoji diplomatija gali būti plėtojama visame pasaulyje. Daug dėmesio švariam vandeniui ir sanitarinėms sąlygoms skiriama 6 DVT, į kurią, be kita ko, įtraukti tarpvalstybinės vandentvarkos ir tarptautinio bendradarbiavimo tikslai. Atsižvelgiant į tai, kad 6 DVT, jo siekius ir apskritai Paryžiaus susitarimą reikia įgyvendinti skubiai ir laiku, tiek strategija „Global Gateway“, tiek Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonė „Globali Europa“ galėtų būti konkrečios ir veiksmingos priemonės šioje srityje.

3.6. Su vandeniu susijusių problemų ir įtampos prevencija turėtų būti laikoma svarbiausiu mėlynosios diplomatijos veiksmu. Šiuo tikslu ES turėtų prisidėti prie tvaraus vandens išteklių valdymo pasauliniu mastu. Vandens išteklių valdymas ir integruotas vandens išteklių valdymas pripažįstami svarbiais procesais, padedančiais koordinuotai plėtoti ir tvariai valdyti vandens, žemės ir susijusius išteklius.

3.7. Taip pat būtina plėtoti tarptautinę politiką, skatinančią taupiai ir efektyviai naudoti vandenį visuose ekonomikos ir visuomenės sektoriuose, mažinti požeminių ir paviršinių vandenų taršą, atkurti užterštus ir nualintus vandenis.

3.8. Kalbant apie klimato ir vandens sąsajas, labai svarbus ir vertingas yra Pasaulinės meteorologijos organizacijos darbas, nes ji organizuoja, skatina ir spartina svarbius regioninio bendradarbiavimo projektus, pavyzdžiui, stebėsenos ir duomenų valdymo, ankstyvojo perspėjimo sistemų, klimato kaitos ir jos poveikio vandeniui analizės srityse – visa tai yra svarbios mėlynosios diplomatijos sudedamosios dalys.

3.9. Vandens ištekliai taip pat susiję su biologinės įvairovės apsauga. Vanduo būtinas natūraliems procesams palaikyti ir klestinčioms bei sveikoms ekosistemoms išlaikyti, o sveika žemė ir ekosistemos yra natūrali ilgalaikė gėlo vandens saugykla. Geresnis žemės ir vandens sistemų valdymas ir atkūrimas suteikia galimybę priimti tvarius vandentvarkos sprendimus, kuriuos galima įgyvendinti greitai, palyginti mažomis sąnaudomis ir laikantis nedidelių technologinių reikalavimų.

3.10. Be to, mėlynoji diplomatija taip pat yra neatsiejamai susijusi ES sveikatos diplomatija, nes tinkamos vandens, sanitarijos ir higienos paslaugoms yra *sine qua non* visuomenės sveikatos sąlyga. Kadangi vanduo yra viešoji gėrybė, labai svarbu užtikrinti tinkamą viešąją infrastruktūrą ir įrenginius, kad visi galėtų lengvai gauti švaraus, saugaus ir įperkamo vandens. Deramą dėmesį taip pat reikėtų skirti tinkamam nuotekų tvarkymui.

3.11. Šiuo tikslu ES turėtų remti visuotinę prieigą prie įperkamo vandens visiems ir sudaryti palankesnes sąlygas tvariai vandentvarkai bendradarbiaujant infrastruktūros, technologijų ir ekspertinių žinių srityse, kurios yra ekonominės partnerystės ir vystomojo bendradarbiavimo dalis. Šiuo atžvilgiu puiki priemonė yra strategija „Global Gateway“ ⁽¹³⁾.

⁽⁸⁾ <https://sdgs.un.org/conferences/water2023>

⁽⁹⁾ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7443-2023-INIT/en/pdf>

⁽¹⁰⁾ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtsg_no=XXVII-5&chapter=27&clang=_en

⁽¹¹⁾ <https://unece.org/environment-policy/water/un-watercourses-convention>

⁽¹²⁾ <https://unece.org/environment-policy/water/protocol-on-water-and-health/about-the-protocol/introduction>

⁽¹³⁾ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_lt

3.12. Siekiant visiems pasaulio gyventojams užtikrinti sąžiningą prieigą prie švaraus vandens, būtina skirti tinkamą finansavimą esamiems įrenginiams ir infrastruktūrai tobulinti, o prireikus – naujiems statyti. Ilgalaikėms investicijoms į vandentvarką ir infrastruktūrą būtinas tiek viešasis, tiek privatusis finansavimas (įskaitant ES fondus ir EGADP, taip pat EIB ir ERPB finansavimą). Pasitelkdama Europos pietines kaimynines šalis, ES vykdo su vandeniu susijusius veiksmus, kuriais padedama sutelkti finansavimą vandentvarkai, vandens naudojimo efektyvumui, sanitarijai ir pakartotiniam nuotekų naudojimui, taršos (ypač taršos plastikui) mažinimui ir prisitaikymui prie klimato kaitos.

3.13. Naujos technologijos gali duoti reikšmingų rezultatų vandens sektoriuje. Norint pagerinti vandentvarką, reikia vykdyti mokslinius tyrimus ir diegti inovacijas, dalytis duomenimis ir žiniomis, kartu toliau remti perėjimą prie skaitmeninių vandens sprendimų. ES yra išipareigojusi remti vandens srities mokslinius tyrimus, įskaitant tarptautinį bendradarbiavimą mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, kaip, pavyzdžiui, Partnerystės mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje Viduržemio jūros regione (PRIMA) (vandens prieinamumas žemės ūkiui), kuriai 2018–2024 m. skirtas 494 mln. EUR finansavimas, atveju.

3.14. ES taip pat turėtų didinti informuotumą apie esminį vandens vaidmenį kuriant ekonominiu, socialiniu ir aplinkos požiūriu darnų vystymąsi. Visų pirma reikia geriau suprasti įvairių vandens funkcijų sąsajas ir įvairių subjektų tarpusavio priklausomybę. Vandens, energijos ir maisto ryšys yra tipiškas ryšys, kuris turėtų būti vertinamas visapusiškai. Kita vertus, ES galėtų padėti nustatyti su vandeniu susijusią riziką ir įtampą tarp įvairių subjektų.

3.15. ES gali ne tik didinti informuotumą, bet ir remti organizacijų, dirbančių vandens sektoriuje ir apskritai vandens valdymo srityje, mokymą ir techninių bei valdymo gebėjimų gerinimą. ES taip pat galėtų atlikti aktyvesnį vaidmenį stiprinant mėlynosios diplomatijos tinklus ir sudarant palankesnes sąlygas jiems veikti, atsižvelgdama į tai, kad mėlynoji diplomatija reikalauja įvairių veikėjų – Vyriausybių atstovų, vandens institucijų ir agentūrų, akademinės bendruomenės ir mokslo tiriamųjų įstaigų, privačiojo sektoriaus ir pilietinės visuomenės organizacijų – bendradarbiavimo, taip pat išnaudojant moterų veikėjų potencialą.

3.16. Pilietinė visuomenė atlieka svarbų vaidmenį siekiant, kad būtų kuriamos naujos priemonės, programos ar strategijos vandens klausimais. Tokios iniciatyvos kaip „Right2Water“ („Teisė į vandenį“ – pirmoji Europos piliečių iniciatyva, kuri nušvietė vandenį, kaip žmogaus teisę ir užsienio politikos priemonę ⁽¹⁴⁾) parodo pilietinio susitelkimo vertę. Europos klimato paktu siekiama tapti gyva erdve dalytis informacija, diskutuoti ir imtis veiksmų dėl klimato krizės įtraukiant piliečius, jų organizacijas ir įmones.

3.17. Kalbant apie mėlynosios diplomatijos pažangą įgyvendinant ES ir trečiųjų šalių sudarytus prekybos susitarimus, EESRK vietos patarėjų grupės yra vertinga priemonė, nes jose dalyvauja verslo organizacijos, profesinės sąjungos ir aplinkosaugos organizacijos.

3.18. EESRK primena, kad vanduo yra viešoji gėrybė, todėl turėtų būti prieinamas visiems už prieinamą kainą. Didėjant vandens išteklių trūkumui, vandens atžvilgiu laikomasi komercinio požiūrio. Nors toks požiūris galėtų suteikti tam tikrų pranašumų persikrstant ribotus išteklius, reiktų imtis priemonių, kad būtų užtikrintas visų regionų savarankiškumas, pasinaudojant prekybos susitarimais ir derybomis ir atsižvelgiant į tai, kad vanduo yra viešoji gėrybė, o ne vien prekė, taip pat prireikus priimti reglamentus konsultuojantis su atitinkamais suinteresuotaisiais subjektais.

3.19. Be tradicinių tarptautinių vandens konvencijų ir darnaus vystymosi tikslų, yra daug dvišalių, regioninių ir tarptautinių organų, priemonių ir procesų, kuriais ES gali prisidėti prie diplomatijos vandens srityje.

3.20. Dėl tarpvalstybinių Europos upių kyla nemažai vandens taršos ir dalijimosi vandeniu problemų, kurias reikia spręsti. Dunojaus komisijos, Centrinės laivybos Reinu komisijos (CCNR), Tarptautinės Savos upės baseino komisijos ir Mozelio komisijos atvejai įrodė, kad yra sukaupta daug su Europos upėmis susijusios patirties, kurią būtų galima panaudoti ES mėlynosios diplomatijos veikloje.

⁽¹⁴⁾ <https://right2water.eu/>

3.21. Atsižvelgiant į Europos patirtį, mokslo žinias ir išteklius, susijusius su vandeniu ir sanitarija, kurie yra aktyvios ES mėlynosios diplomatinės pastangų dalis, turėtų būti įsteigtas Europos vandens centras, tiesiogiai atskaitingas Aplinkos GD ir EIVT, skirtas padėti valstybėms narėms ir kitoms šalims spręsti su vandeniu susijusius klausimus Europos kaimynystėje ir už jos ribų.

3.22. Dalijimasis informacija apie valstybių narių mėlynosios diplomatinės praktiką ir patirtį yra svarbus būdas ES stiprinti savo įtaką. Pavyzdžiui, Suomija pradėjo įgyvendinti projektą „Bendradarbiavimas vandens srityje ir taika – Suomijos vandens kelias“⁽¹⁵⁾, kuriuo siekiama skatinti Suomijos bendradarbiavimą vandens diplomatinės srityje tarptautiniu mastu, stiprinti tarptautinius tarpvalstybinius susitarimus ir jų įgyvendinimą, nustatyti ir patenkinti mokymo ir kompetencijos ugdymo vandens diplomatinės srityje poreikius, gerinti užsienio ir saugumo politikos, tarpininkavimo siekiant taikos ir vandens sektoriaus ekspertų bendradarbiavimą.

4. Viduržemio jūros ir Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regionas

4.1. Viduržemio jūros regionas šyla 20 % greičiau nei vidutiniškai pasaulis ir jau susiduria su didelėmis problemomis dėl vandens stygiaus. Yra daug įrodymų, kad klimato kaita įvairiais būdais paveiks Viduržemio jūros regioną: žvejybos pramonei ir biologinei įvairovei kels grėsmę invazinės rūšys, regionas taps sausesnis ir šiltesnis, padidės ekstremalių reiškinių ir sausrų intensyvumas. Viduržemio jūros regiono ES valstybėms narėms kyla vis didesnė dykumėjimo grėsmė, kuri visų pirma daro poveikį pakrančių ir salų regionams.

4.2. Nepaisant didelių subregioninių skirtumų, visam Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regionui kyla panašių sunkumų. Su vandeniu susijusią riziką šiose šalyse lemia, be kita ko, didėjantis gyventojų skaičius ir vandens poreikis, klimato kaita ir pasenusios vandentvarkos sistemos. Be to, dėl prasto valdymo, korupcijos ir besikartojančių konfliktų beveik neįmanoma įgyvendinti atsakomųjų priemonių.

4.3. Dideli Užsachario Afrikos regionai susiduria su didelėmis vandens stygiaus problemomis. Tikėtina, kad dėl nepakankamo tarptautinio atsako gali kilti migracijos bangos, valstybių vidaus ir tarptautiniai konfliktai.

4.4. Kadangi vanduo reikalingas daugeliui pramonės sektorių produktyvumui, pavyzdžiui, žemės ūkiui ir energetikai, dėl vandens trūkumo gali kilti pavojus ištisiems Viduržemio jūros regiono ir Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regiono valstybių ekonomikos sektoriams, kurie labai prisideda prie BVP. EESRK pabrėžia, kad šie pramonės sektoriai turi dėti daugiau pastangų, kad kuo labiau padidintų vandens naudojimo efektyvumą ir pakartotinį naudojimą.

4.5. Nekontriuojamas turizmo augimas gali turėti didelį poveikį vandens stygiui visame Viduržemio jūros regione. Prognozuojama, kad ateinančiais metais atvykstančiųjų keliautojų skaičius pasaulyje ir toliau didės, o tai lems didelį antropogeninį spaudimą, kuris kartu su dideliais žemės naudojimo pokyčiais turės tiesioginį poveikį vandens ir žemės naudojimui bei ekosistemų paslaugų blogėjimui.

4.6. Nors tokios šalys kaip Malta, Izraelis ir Ispanija tapo vandentvarkos ir efektyvaus vandens naudojimo politikos lyderėmis, regioninis bendradarbiavimas šioje srityje vis dar nepakankamas. Tačiau Viduržemio jūros regiono darnaus vystymosi strategijoje nustatyta integracinė politikos sistema, skirta visiems suinteresuotiesiems subjektams, kad Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m. būtų perkelta į Viduržemio jūros regiono subregioninį, nacionalinį ir vietos lygmenis. Viduržemio jūros sąjunga ir jos vandens ekspertų grupė taip pat yra vertinga platforma tokių šalių kaip Jordanija, Marokas ir Palestina keitimuisi informacija ir bendrų su vandens trūkumu susijusių tikslų ir patirties, pavyzdžiui, atsparumo priemonių, skirtų prisitaikyti prie klimato kaitos sukeltų sukrėtimų, skatinimui.

4.7. Kadangi dėl Viduržemio jūros ir Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regionų tarpvalstybinių vandenų dažnai kyla ginčų, o tai dar labiau apsunkina klimato kaitos ir dykumėjimo keliamas problemas, ES gali tapti tarptautinio ir regioninio lygmens pokyčių varomąja jėga ir, pasitelkdama esamas ES politikos priemones, ieškoti veiksmingų ir efektyvių ilgalaikių sprendimų. Pagal Kaimynystės, vystomojo ir tarptautinio bendradarbiavimo priemonę „Globali Europa“ ES skyrė daugiau kaip 380 mln. EUR, taip prisidedama prie strategijos „Global Gateway“, skirtos tarpvalstybiams vandentvarkos veiksmams, bendradarbiaudama su šalimis, upių baseinų organizacijomis ir regioninėmis institucijomis.

⁽¹⁵⁾ <https://sdgs.un.org/partnerships/water-cooperation-and-peace-finnish-water-way-water-diplomacy-project>

4.8. Europos Sąjunga pagal savo nuolatinę partnerystę su Jungtinių Tautų aplinkos programa (UNEP) klimato ir aplinkos saugumo srityje yra įsipareigojusi užtikrinti vandens saugos sąsają vykdant tarpvalstybinį bendradarbiavimą vandentvarkos srityje. 1997 m. JT Vandentakių konvencija ir 1992 m. Vandens konvencija galėtų būti naudingos tarpvalstybinio bendradarbiavimo gairės.

4.9. Nilo, Jordano, Oronto, Tigro ir Eufrato bei Evro (Maricos) tarpvalstybinių upių baseinai sulaukė visuotinio dėmesio dėl ginčų, susijusių su vandens paskirstymu geriamajam vandeniui, drėkinimui ir elektros energijos gamybai. Šie ginčai kelia iššūkių taikai ir stabilumui regione.

4.10. Tarpvalstybiniai ežerų baseinai, pavyzdžiui, Negyvosios jūros, Ochrido, Prespos ir Škoderio, taip pat sulaukė didelio dėmesio dėl savo vaidmens saugant biologinę įvairovę ir kovojant su grėsmėmis, kylančiomis dėl netvaraus žemės ūkio, neteisėtos žvejybos ir turizmo plėtros.

4.11. Viduržemio jūros ir Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regionuose yra keletas svarbiausių pasaulio šlapžemių, kurių apsaugai reikia skirti ypatingą dėmesį biologinės įvairovės, neteisėtos žvejybos ir vandens išteklių požiūriu.

4.12. ES valstybių narių, kurios turi bendras upes, pavyzdžiui, Portugalijos ir Ispanijos, Graikijos ir Bulgarijos, bendradarbiavimas neatitinka pageidaujamo lygio.

4.13. ES valstybių narių ir ES šalių kandidačių, kurios turi bendras upes (pvz., Graikijos ir Albanijos, taip pat Graikijos ir Šiaurės Makedonijos, Kroatijos ir Bosnijos ir Hercegovinos), bendradarbiavimas anaipol nėra patenkinamas. Tuo pat metu pagirtini du gerosios praktikos pavyzdžiai: 1) Dinarų karstinio vandeningojo sluoksnio sistemos šalių (Albanijos, Bosnijos ir Hercegovinos, Kroatijos ir Juodkalnijos) bendradarbiavimas, kuris leidžia parengti geresnius nacionalinius ir regioninius šio unikalaus gėlo vandens išteklių valdymo metodus, kad būtų galima spręsti su juo susijusias ekosistemų apsaugos ir vandens kokybės gerinimo problemas (UNESCO IHP 2016). Išsaugant į jūrą išleidžiamo požeminio vandens srautus, sausumos ir jūros aplinkos sandūroje išsaugomos vertingos ekosistemos; 2) 2002 m. pagrindų susitarimas dėl Savos upės baseino – pirmoji po karo daugiašalė sistema, kurią priėmė buvusios Jugoslavijos šalys – rodo, kaip regioninis bendradarbiavimas vandens srityje gali paskatinti ir sutvirtinti pastangas kurti taiką.

4.14. VJS 2030 m. vandens politikos veiksmų programa ir jos keturios darbo grupės – vandens, energijos, maisto ir ekosistemų sąsaja (angl. WEF Nexus), vandens, užimtumo ir migracijos sąsaja (WEM Nexus), vandens tiekimas, higienos ir sanitarijos paslaugos (WASH) ir vanduo ir kova su klimato kaita (WCCA) – parengtos kartu su įvairiais pilietinės visuomenės veikėjais, įskaitant Pasaulinės vandens partnerystę – Viduržemio jūros ir islamo šalių tinklą dėl vandens išteklių plėtojimo ir valdymo (INWRDAM), kuriose dalyvauja šiaurinės ir pietinės Viduržemio jūros regiono valstybės (Italija ir Turkija, Graikija ir Libanas, Malta ir Egiptas) ir kuriomis skatinama bendra vandentvarkos politika, yra labai sveikintinos ir puikus pavyzdys regionui ir už jo ribų.

Briuselis, 2023 m. rugsėjo 21 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Oliver RÖPKE